

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Søndre Frihavnsudvalget

8. juni 2026

version 2.0

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

1. Baggrund og afsæt

Denne vision er udarbejdet af Søndre Frihavnsudvalget, som består af repræsentanter fra ejer- og beboerforeninger omkring Søndre Frihavns bassiner.

Foreningerne er

- E/F Langelinie Allé 25-29
- E/F Langelinie Allé 3-9
- E/F Indiakaj 9-13 m.fl.
- Beboerrepræsentationen Midtermolen/Indiakaj
- E/F Midtermolen 14-18
- E/F Capellakaj
- E/F Gripsholm
- E/F Indiakaj 18

Ambitionen med denne vision er, at Langelinie og hele Søndre Frihavn videreudvikles og styrkes som **destination** og **rekreativt område** til glæde for københavnere og turister, og til glæde for områdets beboere og erhvervsliv.

Visionen indfries ved at **værne om** og **forstærke** områdets **iboende kvaliteter**, hvilket rummer et potentiale.

Søndre Frihavn er ikke et hvilket som helst havnerum i København. Området er den oprindelige og ældste del af Københavns Frihavn, blev anlagt i årene 1891 – 1894, og repræsenterer en epoke i Københavns og Danmarks internationale handel. Her anløb skibe fra hele verden med varer, råstoffer og fødevarer, og området rummede bygninger, pakhuse og infrastruktur, der understøttede den globale udveksling mellem mennesker. Københavns Frihavn blev samtidig det sidste aktive havneområde i den traditionelle internationale skibstrafik, som har præget København gennem århundreder.

I dag rummer Søndre Frihavn tydelige kulturspor fra tiden som frihavn med de stadig synlige og nemt opfattede bassiner, flere bevarede bygninger samt det fredede hegn langs Langeliniepromenaden. Spor som i dag alle er vidnesbyrd om frihavnens oprindelige funktion og betydning for byen.

Forudsætningen for at denne historie lever videre for eftertiden er, at der værnes om kultursporene og at formidlingen styrkes. Dette bør understøttes ved, at hele Søndre Frihavn udpeges som et **værdifuldt kulturmiljø** i Københavns kommuneplan, som det tidligere er sket med Langelinie alene samt med øvrige historisk repræsentative områder i byen.

I samspil med udpegningen som værdifuldt kulturmiljø, og en styrket historisk formidling af Søndre Frihavns oprindelige funktion og betydning, er det visionen, at nutidens anvendelse af Søndre Frihavn som et **rekreativt åndehul i byen** og et **frirum for maritime aktiviteter** ligeledes styrkes og udvikles.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Dette sker bl.a. ved at værne om og forbedre mulighederne for de maritime aktiviteter, som allerede udfolder sig i Søndre Frihavn, samt ved at supplere disse aktiviteter med nye, som har det tilfælles, at de respekterer områdets historie og bevarelsen af de tydelige kulturspor, og kan finde sted under hensyntagen til områdets beboere og liberale erhverv.

De bærende elementer for visionen for udviklingen af Søndre Frihavn er derfor i samspil:

Søndre Frihavn som værdifuldt kulturmiljø med styrket historisk formidling

og

Søndre Frihavn som rekreativt åndehul med frirum for maritime aktiviteter

Hvert af disse bærende elementer vil blive yderligere udfoldet og belyst i de efterfølgende afsnit, ligesom der bagerst i denne vision er inkluderet en række bilag, som beskriver udvalgte forslag og idéer til tiltag og aktiviteter nærmere.

2. Søndre Frihavn som værdifuldt kulturmiljø med styrket historisk formidling

I en screening for nye kulturmiljøer foretaget for Københavns Kommune i 2021/2022 fremhæves, som et fremtidigt opmærksomhedspunkt, idéen om Søndre Frihavn *”som et selvstændigt kulturmiljø med særlig fokus på Københavns Frihavns væsentlige rolle som et toldfrit import- og omslagsområde. Søndre Frihavn med Langeliniekajen omfattede tre nye bassiner med stor dybgang og med egne kajanlæg, kraner, jernbane og pakhuse”*.

Det er Søndre Frihavnsudvalgets vision, med opbakning fra Østerbro Lokaludvalg, at denne idé føres ud i livet.

Frihavnen rummer en historie som bør fastholdes gennem bevaringsværdige kulturspor og som et sammenhængende kulturmiljø.

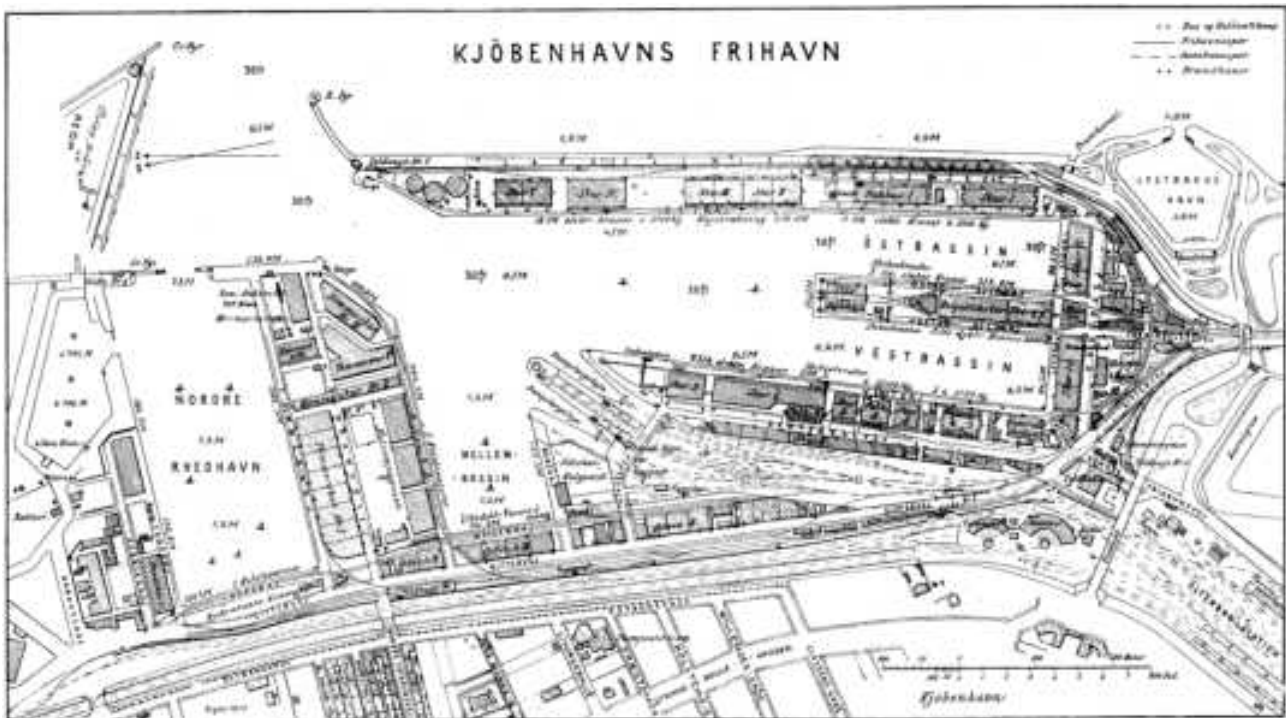
I Københavns nuværende Kommuneplan 2024 defineres et værdifuldt kulturmiljø som *”en aflæselig helhed af strukturer, anlæg, bygninger m.m., der samlet knytter sig til og formidler en fælles historie om Københavns udvikling. Kulturmiljøerne illustrerer med udspring i deres oprindelse, tidsepoke eller geografi en række forskelligartede historiske udviklingstræk, der har betydning for forståelsen af Københavns fire overordnede fortællinger: København som hovedstad, København som havneby, produktionens København og Københavnernes velfærd.”*

Bassinstrukturerne i Søndre Frihavn er i vid udstrækning bevarede som meget synlige kulturspor og fine vidnesbyrd om havnens udviklingstræk og betydning for byen. De lange lige kajstrukturer er bevarede med deres bolværk og fortøjningspunkter og den direkte adgang til

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

vandet. Søndre Frihavnsudvalget finder disse traditionelle bassin- og kajstrukturer bevaringsværdige for eftertiden.

Københavns Frihavn, 1915

Allerede udpegede værdifulde kulturmiljøer under temaet København som havneby:

- 2.1 Christianshavn
- 2.2 Nyhavn
- 2.3 Slusen, Bådklubben Valby m.m.
- 2.4 Nordhavn
- 2.5 Langelinie
- 2.6 Sundby Sejlklub

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

I området findes desuden en lang række historiske bygninger fra tiden som frihavn, og nyere bolig- og erhvervsbyggerier langs kajerne er i overvejende grad etableret med tydelige referencer til tidligere tiders pakhustrukturer og -volumener.

Udover de historiske bygninger, hvoraf nogle er fredede eller bevaringsværdige, findes desuden en række monumenter, mindesmærker og skulpturer i området, som for de flestes vedkommende har referencer til de mange aktiviteter eller historiske begivenheder, som har udfoldet sig i Søndre Frihavn og på Langelinie.

Kortet angiver placeringen af nogle af de mange historiske bygninger, monumenter, mindesmærker og skulpturer i området.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Det er Søndre Frihavnsudvalgets vision, at der, udover at værnes om kultursporene, sker en styrket historisk formidling af Søndre Frihavns oprindelige funktion og betydning.

Der foreslås derfor en række fysiske tiltag, som kan understøtte denne vision. Konkret peges på

- Etablering af et centralt formidlingspunkt lokalt i området
- Etablering af informationstekster ved relevante bygningsværker og anlæg i området
- Evt. etablering af nye mindesmærker relateret til Søndre Frihavns historie
- Evt. etablering af en digital guide

Tiltagene kan desuden betragtes som et stedspecifikt supplement til Havnebygmesterens Studiesamling, som By & Havn har etableret i den tidligere visitationsbygning på Nordre Toldbod.

Det centrale lokale formidlingspunkt i Søndre Frihavn kan enten etableres i en (eksisterende) bygning eller udendørs.

F.eks. ejer E/F Langelinie Alle 3-9 et areal foran ejendommen, som har en unik placering ift. at skabe opmærksomhed og være ”indgang” til området. Der sker daglig passage af (krydstogts-) turister ligesom en kommende cykelforbindelse til Refshaleøen vil skabe mange forbipasserende.

Arealet kan muligvis stilles til rådighed for installation af informationsstandere. Pladsen skal fortsat fremstå åben med gode friarealer, men der er plads til at tilføje information om havnen og dens historie. Formidlingsindsatsen vil desuden kunne tjene til inspiration for formidling af historien i andre bydele.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Den historiske formidling om Søndre Frihavn kan rumme flere dimensioner herunder

- Selve anlægsarbejdet ved etableringen af Søndre Frihavn og de bevarede bygningers historiske funktion
- Den internationale handel og søfart og hverdagen i Søndre Frihavn
- Særlige historiske begivenheder på Langelinie og i Søndre Frihavn

Som alternativ til at etablere det centrale formidlingspunkt udendørs, kan det måske etableres i en eksisterende bygning, hvilket dog vil reducere synligheden.

Et helt ekstraordinært og meget visionært greb ville være at udnytte den store vanddybde i Søndre Frihavn til at etablere et markant og ikonisk **nyt bygningsværk**, som rummer et undervandsmuseum. Udstillings- og opholdsrum kan etableres med undervandsvinduer, hvor livet i bassinet bliver en del af oplevelsen.

Illustrationer fra Restaurant Under i Norge.

Museet kan, udover fortællingen om Søndre Frihavn, rumme formidling om

- Søfartens betydning for København og Danmark
- Global handel
- Varer, ruter og mennesker

Et sådant byggeri vil give området en markant institutionel og kulturel tyngde, uden at beslaglægge vand- eller landareal.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

3. Søndre Frihavn som rekreativt åndehul samt frirum for maritime aktiviteter

Langelinie og hele Søndre Frihavn udgør i dag et af Københavns tilbageværende åndehuller, som der bliver stadig færre af i takt med en stigende befolkningstæthed i byen.

Selve Langelinie er et kulturmiljø, som afspejler den rekreative udnyttelse af havnen. Det er byens historiske strandpromenade i forlængelse af voldterrænet omkring Kastellet.

Søndre Frihavnsområdet adskiller sig markant fra byens andre områder, som har nærhed til vandet, f.eks.

- Inderhavnsens tætte, turistprægede byliv
- Nordhavns og Sydhavnsens nyere byudvikling
- Amager Strands rekreative bade- og strandmiljø

Den nutidige anvendelse af bassinerne i Søndre Frihavn bærer præg af at der i det vestre bassin forefindes en lystbådehavn, mens der i det østre (og smallere) bassin findes et åbent og relativt roligt vandrum. Dette vandrum er attraktivt og bliver flittigt benyttet af bl.a. kajaker og sejlskibe til træningsaktiviteter.

Derudover sker der i østre bassin hyppige gennemsejlinger på daglig basis af robåde, små motorbåde og turbåde som følge af bassinets forbindelse til yderhavnen via Pramrenden.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Fiskerikontrollens fartøjer har fortøjningsplads langs Pakhuskaj (østre bassins østlige kaj) udfor Pakhus I, og længere ude ad kajen, ved Langeliniespidsen, er der reserveret kajplads til flåde fartøjer. Det østre bassin og Pakhuskaj huser desuden skulpturgruppen ”Det Genmodificerede Paradis” af Bjørn Nørgaard, som særligt med ”Den Genmodificerede Havfrue” er et udflugtsmål for turister.

Ligesom Langeliniepromenaden er Pakhuskaj langs det østre bassin en populær destination for Københavns borgere, som ønsker at foretage gå- eller løbeture i rolige og rekreative omgivelser. Området tilbyder således andre kvaliteter, end dem som man f.eks. finder på Refshaleøen på modsatte side af havneløbet.

Det er Søndre Frihavnsudvalgets vision, at Søndre Frihavns nuværende status som et **rekreativt åndehul i byen** og et **frirum for maritime aktiviteter** styrkes og udvikles.

I samspil med Søndre Frihavn som værdifuldt kulturmiljø, med en styrket formidlingsindsats, skal området eksistere som en historisk forankret pause i byen, med plads til udsyn, fordybelse, bevægelse og maritim identitet.

Ved at styrke de iboende kvaliteter og nuværende anvendelser på land og vand udvikles Søndre Frihavn som et område endnu flere københavnere opsøger for **en særlig oplevelse**.

Et bærende princip for visionen er derfor også, at **Østre Bassins vandareal forbliver frit**.

Det frie vand muliggør bl.a.:

- Sejlads for sejlbåde, robåde, kajaker og Stand Up Padle boards (SUP)
- Træning og øvelser
- Konkurrencer og stævner på vandet
- Et visuelt og rummeligt åndehul for alle
- En pause i den travle hverdag, hvor der er plads til at gå og løbe på kajerne, mens man nyder nærheden til vandet

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Det er visionen, at de allerede eksisterende maritime aktiviteter i det østre bassin styrkes yderligere, f.eks. via forbedrede faciliteter samt afholdelse af arrangementer og events, og desuden suppleres med nye aktiviteter.

Fremtidig anvendelse af det østre bassin:

- Sejltræning
- Roning
- Kajaktræning og -sejlsads
- Stand Up Padlling (SUP)
- Samarbejde med sejl- og roklubber om maritime arrangementer (stævner mv.)
- Lystfiskeri
- Fiskebørnehaver
- Årlige events (Sankthansbål o.lign.)

Fælles for disse aktiviteter er, at de **er afhængige af frit vand** og ikke permanent beslaglægger vandarealet.

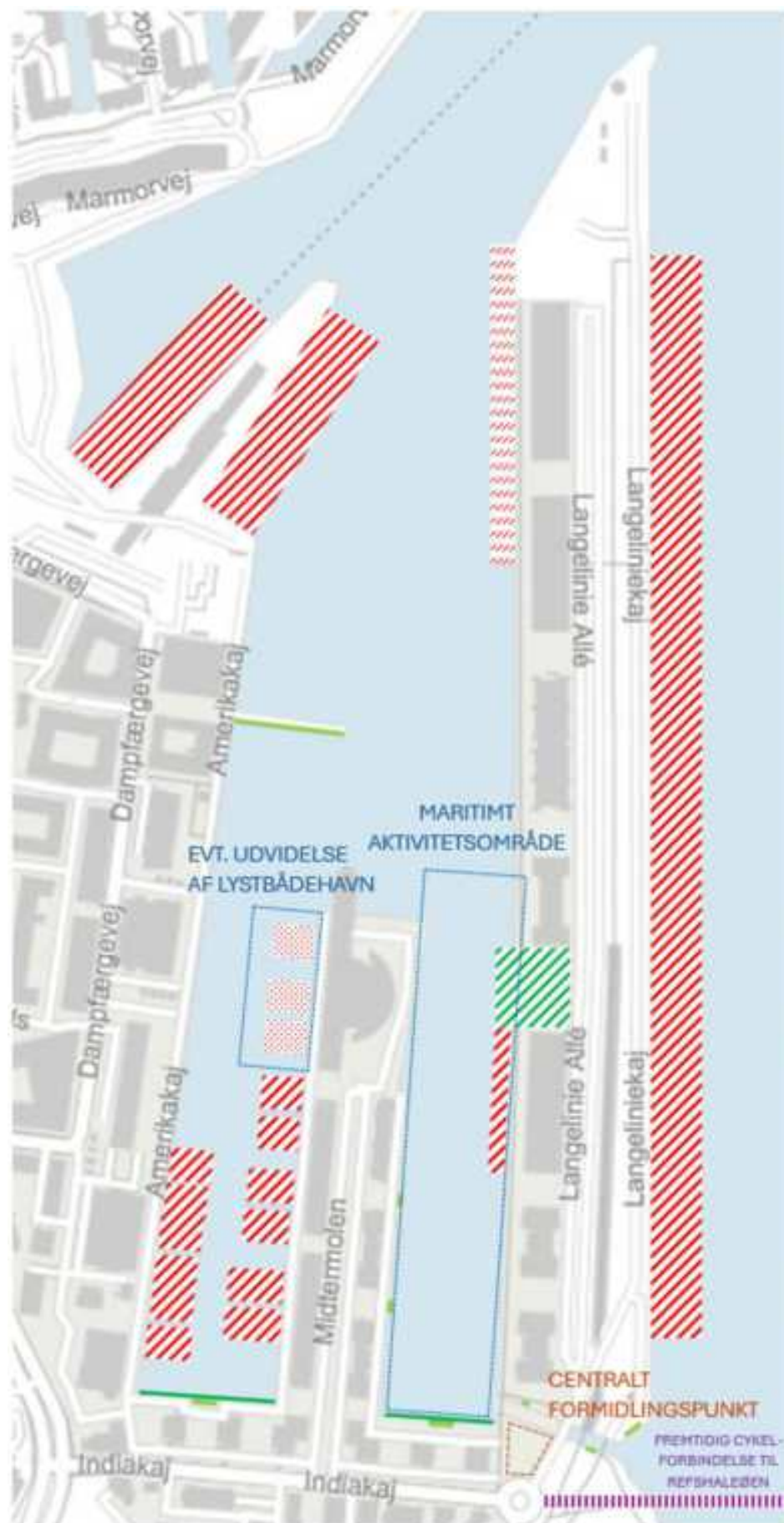
Kajerne friholdes generelt for installationer af hensyn gående, de mange løbere og cyklister. Der kan eventuelt suppleres med udendørs motionsudstyr, i lighed med det eksisterende ved Pakhus 1 (Dahlerups Pakhus) på Pakhuskaj.

AI-genereret

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Fremtidige forhold

Maritimt aktivitetsområde i Østbassin til

- Sejl- og kajaktræning
- Rostævner
- Stand Up Padling (SUP)
- Events ifm. Sankt Hans, Fastelavn, Luciaoptog på vand o. lign.

Evt. udvidelse af lystbådehavn i Vestbassin

Evt. (få) faste installationer placeres ved eksisterende lave plateauer i kaj anlæg:

- Kajakopbevaring
- Flydende haver
- Hey Captain bådantøb

Fiskebørnehaver etableres udvalgte steder ved fri kaj

Lystfiskeri kan finde sted fra kajerne i hele området

Kajerne friholdes generelt for (permanent) udstyr for at sikre fremkommelighed for gående, løbere og cyklister

Der etableres et centralt udendørs formidlingspunkt om Frihavnens historie på pladsen sydøst for Østbassin

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

5. Afrunding

Det er Søndre Frihavnsudvalgets opfattelse, at realiseringen af denne vision vil styrke denne del af havnen som **destination** og **rekreativt område** til glæde for københavnere og turister og til glæde for områdets beboere og erhvervsliv.

Denne vision:

- **Værner om og forstærker** områdets **iboende kvaliteter**, hvilket rummer et potentiale
- Styrker fortællingen om **København som maritim handelsby**
- **Bevarer det frie vand** for brugerne (de sejlene m.fl.)
- Skaber potentielt en **national og internationalt interessant destination**
- **Adskiller Søndre Frihavn** tydeligt fra andre af byens havnerum

Samtidig er der tale om et greb, der:

- har en høj grad af lokal forankring
- kan udvikles og implementeres etapevist
- kan realiseres i partnerskaber og med bidrag fra fonde og kommunale og statslige puljer
- understøtter By & Havns målsætninger om sikkerhed, biodiversitet og differentieret udvikling af havneområderne

Søndre Frihavnsudvalget

8. juni 2026

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Kilder

- Københavns Kommuneplan 2024
- Kulturmiljøer i København
Københavns Kommune
- Kulturmiljøscreening
Københavns Kommune
- Langelinie – Monumenter og Mindetavler
Hanne Lykke Meyer & Birger Nielsen, E/F Langelinie Allé 3-9
- Dahlerups Pakhus i Frihavnen, Henry Voss, 1999

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Bilag

1. Historiske bygninger i Søndre Frihavn	s. 15
2. Mindesmærker mv. i Søndre Frihavn	s. 29
3. Fysiske og digitale formidlingsinstallationer	s. 42
4. Forslag til vandarealernes disponering	s. 46
5. Forslag til maritime aktiviteter og anden benyttelse af vandarealerne	s. 49
6. Potentielle samarbejdspartnere	s. 53

BILAG 1

Historiske bygninger i Søndre Frihavn

Frihavnens historie og bygninger

Luftfoto af Frihavnen - 1923

Det område, der i dag er kendt som Søndre Frihavn, blev officielt indviet den 9. november 1894.

At etablere et samlet frihavnsområde med kajanlæg, pakhuse, transportveje mv var et af datidens helt store anlægsprojekter. Formålet var at sikre Københavns position som centralt knudepunkt for handel og søfart i Østersøregionen. Kielerkanalen var i 1880'erne under anlæggelse og blev indviet i 1895. Kanalen blev set som en trussel, da man frygtede at en stor del af skibstrafikken til Østersøen ville gå uden om København.

En frihavn gav muligheder for at styrke transithandlen gennem København idet et frihavnsområde teknisk set er et toldfrit område, hvor der ikke skal betales told så længe varerne er på skibe i frihavnen eller i frihavnens pakhuse. Det betyder, at varerne fx kan omlastes til andre skibe og sendes videre til andre lande uden betaling af told.

Hele frihavnsområdet var derfor et lukket område omgivet af høje hegn, alle 7 fysiske adgange var bevogtet af Toldvæsenet som sikrede, at der kun kom varer ind i Danmark, som var blevet fortoldet, og som det i øvrigt var tilladt at importere. Tilsvarende havde Toldvæsenet kontrol med de 4 søværts adgange til frihavnen. Vi er i tiden længe før EU's indre marked med fri bevægelighed af varer. Hvert land havde sine egne toldregler for at beskytte indenlandsk industri og den nationale økonomi.

Det blev besluttet at etablere frihavnen nord for Kastellet. Der blev udarbejdet et lovforslag, det blev vedtaget og underskrevet af kongen i marts 1891. Anlægsarbejdet gik i gang og allerede i 1894 kunne Søndre Frihavn indvies.

I det følgende præsenteres en række af de pakhuse, administrationsbygninger og infrastruktur, som fortsat findes godt 130 år senere.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Hovedindgangen til Frihavnen

Hovedadgangen til Frihavnen for biler og lastbiler var ved Toldvagtsbygningen på Folke Bernadottes Allé 45 tæt på krydset ved Indiakaj. Bygningen er fra 1894 og arkitekten er Erik Schiødte. Bygningen inkluderer et 5 etagers tårn og er senere blevet suppleret med to tilbygninger. Alle tre er fredede.

Der var ikke fri gennemkørsel til frihavnen. Alle biler, cyklister og forgængere skulle igennem toldkontrollen for at få adgang. Var der varer, der skulle ind eller ud af frihavnen så skulle toldpapirerne og varerne tjekkes, og tolden skulle afregnes før transporten kunne fortsætte.

Toldkammerbygningen findes stadig og er i dag i brug som konference og kursuscenter. De øvrige bygninger på billedet findes også bortset fra den største af skorstenene.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Frihavnens mange pakhuse

Der var fra Frihavnens start mange pakhuse – både i form af solide murstens- og betonbygninger og i form af simple bølgeblikskure. Havnen skulle håndtere alle typer af varer og havde derfor behov for forskellige bygninger. Enkelte varer blev opbevaret udendørs på kajerne indtil de blev omlastet til andre skibe eller blev transporteret ind til København.

Dahlerups Pakhuse

Nogle af de store pakhuse var tegnet af arkitekten Jens Vilhelm Dahlerup (1836 – 1907). Dahlerup Pakhus, som det kaldes i dag, var oprindeligt betegnet som Pakhus 1 og er det eneste bevarede pakhus på østmolen (Langelinie Allé 15 - 21). Pakhus 1 var klar til brug ved frihavnens indvielse i 1894.

Pakhuset blev oprindeligt brugt til opbevaring af korn. Pakhuset er efter en omfattende restaurering og indvendig ombygning stadig i brug, men i dag som kontorer. Pakhus 1 var nabo til endnu et pakhus betegnet Skur 1. Skur 1 var også tegnet af Dahlerup og havde samme ydre dimensioner som Dahlerup Pakhus, men var lavere. Skuret blev nedrevet i 1993 for at give plads til det lejlighedsbyggeri, som ligger der i dag. Samme år blev Dahlerups Pakhus fredet.

Silopakhuset

Det mest imponerende af Dahlerups pakhuse var Silopakhuset for enden af Midtermolen, omgivet af vand på tre sider. Pakhuset var 50 meter langt og 31 meter bredt og lige så højt som dagens kontorbygning, der anvendes af Almindelig Brand.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Der var 36 siloer i bygningen til korn. Der var plads til 110.000 tønder korn i siloerne og på pakhusets kornlofter. I vægt er det godt 11.000 tons. Oprindeligt kom kornet med store sejlskibe bl.a. helt fra Australien. I september 1968 opstod der brand i en silo med solsikkefrø. Den brand blev så kraftig at hele bygningen efterfølgende måtte rives ned.

Silopakhuset på Midtermolen 1904

Langelineskuret

Arkitekten Dahlerup var også involveret i Langelineskuret, som blev brugt til opbevaring og toldbehandling af gods. Langelineskuret – er nok bedre kendt som fundament for Langeliniepromenaden. Her kunne københavnernes gå og kigge på aktiviteterne i frihavnen gennem frihavsgitteret og på aktiviteterne på Langelinie kajen. Langeliniepromenaden med hegn og underliggende pakskure er fredet. Der var porte under promenaden så varer der ankom til Langelinie kajen kunne oplægges i Søndre Frihavn. Alt under overvågning af frihavnens toldere.

Langelineskuret 1891 - 1894

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Pakhus 12 - Manufakturhuset

Manufakturhuset er fra 1899 og tegnet af Frederik L. Levy. Pakhuset er placeret på Amerikakaj med adgang fra Dampfærgevej 8 - 10 – begge navne der refererer tilbage i tid til skibene i trafik til Amerika og til de dampdrevne færger, der sejlede til Sverige. Oprindeligt pakhus til manufakturvarer – i dag kontorer, den Norske ambassade og publikumsvendte aktiviteter i stueplan, bl.a. fitness og restaurant.

Silopakhus B (Regionernes Hus)

Opført i 1903 for Københavns Frihavn A/S. Tegnet af arkitekten Frederik L. Levy og beliggende Dampfærgevej 22.

Oprindeligt pakhus med kornsiloer og opbevaring af andre varer. Ombygget til kontorer i 1996. Det oprindelige hus to tårne og store dele af bygningen er bevaret, men der er tilføjet en ny lav bygning til det oprindelige hus. Bygningen huser Danske Regioner, der er en interesseorganisation for de fem danske regioner.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Asia House ØK

Bygningen på Indiakaj 16 er opført i 1898 som ØK's første hovedkontor i København. Huset er tegnet af Gotfred Tvede. Navnet Asia House er af nyere dato men trækker tråde tilbage i ØKs handelsforbindelser til Asien og deres hovedkontor i Bangkok. ØK voksede hurtigt og allerede i 1905 blev det besluttet at opføre et nyt hovedkontor i indre København. ØK's historie ender mange år senere med at ØK har hovedkontor på spidsen af Midtermolen i ØK's sidste 5 år i Danmark. I 1997 flyttede hovedkontoret til Singapore. Asia House ejes i dag af Det Østasiatiske Kompagnis Almennyttige Fond.

Nabobygningen på Indiakaj 20 har i en årrække været brugt af ØK. Bygningen anvendes ikke længere af ØK, men er fortsat brugt til erhvervsformål.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Frihavnens infrastruktur

At drive den nye frihavn krævede en helt ny infrastruktur.

El- og varmforsyning

Frihavnen var den første havn i verden som var baseret på elektricitet som central energiforsyning til bygninger samt kraner, elevatorer og andet udstyr, der skulle løfte varer af og på skibene mv. Frihavnen var ikke koblet på byens elforsyning men udstyret med eget elektricitetsværk og varmecentral. Bygningerne eksisterer stadig og er i dag kendt som Pakhus 11 med tilhørende bygninger, bl.a. med en høj skorsten. Bygningerne er fredet.

Frihavnens togstation

Søndre Frihavn var også forbundet til DSBs skinnenet. I frihavnsområdet var der 20 km skinner. Der var reelt to jernbaneforbindelser i området, dels til Østerport Station og dels til Larsens Plads (det der i dag er Amaliehaven), via en jernbanelinie gennem Kastellet.

Togsporene kørte langs alle kajerne så varer kunne lastes både fra skibene og direkte på togvognene eller ind- og ud af pakhuse. På Dahlerups Pakhus ud mod østre bassin er det forhøjede dæk ved bygningen i en højde der gjorde det muligt at køre varer niveaufrit direkte fra togvognens lad til pakhusets gulv.

Frihavnen havde sin egen station med togfærgforbindelse til Sverige. I perioden fra 1894 til 1974 med Malmø som mål. Fra 1986 til 2000 var der færgefart med primært farligt gods til og fra Helsingborg (Dan-Link).

Stationsbygningen fra 1895 er bevaret og tegnet af statsbanearkitekten Heinrich Wenck, der også tegnede Østerport Station og Københavns Hovedbanegård. Bygningen er i 2002 – 05 flyttet lidt i forhold til dens oprindelige placering på det der i dag er Amerika Plads.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Pramrenden

Pramrenden blev etableret samtidig med frihavnen i 1894. Da hele frihavnen var færdigudgravet og granitmolerne var etableret skulle den indtil da tørlagte frihavn fyldes med havvand (se billede nedenfor). Det skete gennem Pramrenden. Derefter var dens formål at gøre det muligt at fragte varer på pramme fra frihavnsområdet og ind til København.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Capella - Restaurant

Havnens mange ansatte og havnearbejderne havde brug for mad og drikke. Stedet var marketenderi for frihavnens arbejdere og toldere. I 1937 købte havnearbejdernes klub Capella og drev den selv som restauration og marketenderi frem til 1954, hvor klubben solgte den til Frihavnen. Restauranten lukkede for mange år siden, men huset findes stadig og er i dag udlejet til erhvervsvirksomhed.

Capella Restaurant 5. september 1901

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Andre gamle bygninger i Frihavnen

Der er mange andre bygninger tilbage i området fra den gamle frihavnstid. Det er fx administrationsbygninger, yderligere pakhuse, boder hvor der kunne købes forsyninger til skibene osv. Området omkring Forbindelsesvej rummer mange oprindelige frihavsbygninger langs den brolagte vej. Navnet Forbindelsesvej skyldes at vej- og togforbindelse ind til Nordre Toldbod og pakhusene ved Larsens Plads var her. For enden af vejen er den gamle bro over vejforbindelsen og jernbanesporene (se foto nedenfor).

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Langeliniespidsen

Københavnerne har gennem årene haft spidsen af Langelinie som udflugtsmål.

Fra 1848 har det været muligt at spadsere ud til spidsen. Da frihavnen blev anlagt i 1890'erne blev den oprindelige strandsti lukket for offentlig adgang. Som erstatning byggede man den nuværende hævdede promenade, hvorefter københavnernes igen havde adgang til spidsen. Fra 1930'erne har der været skiftende isboder på spidsen og et lille fyr.

Hegnet

Langeliniepromenaden og lystbådehavnen er sammen med det tilstødende område mellem Kastellet's grav og havnen (kulturmiljø Fæstningsringen med Den lille Havfrue etc.) blandt de første og bedste eksempler på befolkningens rekreative anvendelse af havnen.

Anlægget erstattede ved Frihavnens anlæggelse en tidligere mulighed for at færdes langs vandet. Promenaden var derfor et kreativt kompromis som opfyldte to formål. Dels skulle Frihavnen være afspærret af toldhensyn, men samtidig skulle det fortsat være muligt at promenerer langs vandet. Hegnet ind mod landsiden har derfor en særlig funktion som afspærring mellem det toldfrie område og omverdenen, og er i dag bevaringsværdigt.

BILAG 2

Mindesmærker mv. i Søndre Frihavn

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Langelinie blev oprindeligt anlagt som en del af Kastellet's fæstningsværk og var som sådan ikke et frit tilgængeligt område, før strækningen blev åbnet for offentligheden i 1848. Nu kunne Københavnerne endelig promenerer langs vandet helt ud til Svanemøllen.

Men det blev ikke noget varigt gode for byens borgere. Anlægget af Københavns Frihavn i 1890'erne betød et farvel til den populære spadseretur. Til gengæld fik byen både en Lystbådehavn og den stort anlagte Langeliniepark med en højtliggende promenade over Langelinies pakhuse ud mod den østligste kaj, adskilt fra selve Frihavnen med det, nu fredede, gamle smedjernsgitter.

Området er spækket med monumenter og mindetavler, som hver for sig lægger brikker til både Danmarks og Københavns historie.

Det var to af tidens mest markante og driftige personligheder, arkitekten Vilhelm Dahlerup (1836-1907) og brygger Carl Jacobsen (1842-1914), der fik afgørende betydning for udformningen af hele området i årene omkring det forrige århundredskifte. Deres virkestrang kom i øvrigt til at præge hele København med en lang række karakteristiske bygninger som f.eks. Det Kgl. Teater, Ny Carlsberg Glyptotek, Frihavnsens store pakhuse, Carlsbergs Elefantport, Jesuskirken, Statens Museum for Kunst, Pantomimeteatret, Jorcks Passage, Dronning Louises Bro, Søpavillonen og Hotel d'Angleterre.

I det følgende præsenteres en række af de mange monumenter som findes i området.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Isbjørnen

Den store bronzeskulptur af en oprejst isbjørn med to unger er skabt af billedhuggeren Holger Peder Wederkinch (1886-1959).

I 1929 var skulpturen udstillet på den årlige Salon des Beaux Arts i Paris, og Wederkinch modtog her en fornem guldmedalje for sit værk.

Den langvarige konflikt med Norge om adkomst til Østgrønland og Haagdømmen i 1933, der fastslog, at hele Grønland hørte under det danske rigsfællesskab, havde, ligesom Ejnar Mikkelsens ekspedition, vakt en betydelig interesse for Grønland i løbet af 30'erne.

Og i 1937 skænkede en anonym giver så Københavns Havnevæsen en bronzeafstøbning af Wederkinchs isbjørne-gruppe til opstilling i dét, der nu kan kaldes "det grønlandske hjørne" af Langelinie.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Jutlandia-mindesten

Ikke langt fra Isbjørnen finder vi en mindesten af granit for det danske hospitalsskib, Jutlandia, og dets indsats i Koreakrigen fra 1951 til 1953, hvor man behandlede såvel sårede soldater som civile med behov for hjælp.

Jutlandia var oprindeligt bygget for ØK til linjetrafik mellem København og Bangkok, men blev stillet til rådighed for regeringen i efteråret 1950 og ombygget til et moderne hospitalsskib, der stævnedes ud fra København den 23. januar 1951 og sluttede sin tjeneste ved hjemkomsten den 16. oktober 1953.

Stenen er skænket af koreanske krigsveteraner i taknemlighed for den danske humanitære hjælp under den langvarige og blodige krig.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Ingeniør Hammerich

Holger Hammerich (1845-1915) var uddannet ingeniør fra Polyteknisk Lærestalt, etatsråd, borgerrepræsentant og folketingsmedlem for Højre i perioden 1890-1915.

Som politiker var han medvirkende til loven om oprettelsen af Københavns Frihavn i 1891 og fik stor indflydelse på den arkitektoniske udformning, hvor Langelinie kajen med Østmolen blev anlagt som beskyttelse af Frihavnens bassiner.

Langeliniepromenaden kunne bevares ved at placeres oven på Langelineskuret, adskilt fra Frihavnens lukkede område med det fine, nu fredede smedejernsgitter.

Også udformningen af parken, broerne og lystbådehavnen fik Hammerich indflydelse på.

Monumentet er tegnet af arkitekten Heinrich Wenck (1851-1936) og udført af Anders Bundgaard, som ligeledes har udført Gefionspringvandet. Monumentet blev afsløret den 9. november 1918 og var finansieret af en kreds af ingeniør Hammerichs venner.

Heinrich Wenck var DSB's ledende arkitekt i over 25 år, og han tegnede over 150 stationsbygninger, bl.a. Hovedbanegården (1911), Østerport Station og Frihavnens Station, der nu gemmer sig bag Amerika Plads.

Mindesten for deportationen af danske jøder og kommunister 1943

Yderst på kajen, lige før spidsen med det lille fyrtårn, møder vi mindestenen over deportationen af 198 danske jøder og et antal danske kommunister til henholdsvis Theresienstadt og Stutthof. Det tyske troppetransportskib Wartheland sejlede fra Langelinie til Swinemünde (nuværende Swinoujście) den 2. oktober 1943.

Stenen er doneret af en anonym kz-fange og opsat af Theresienstadt Foreningen. To børnebørn af en tidligere fange i Theresienstadt foretog afsløringen i 2008, på 65-års dagen for deportationen. Stenen er placeret tæt ved det sted, hvorfra de danske fanger blev udskibet.

Det Genmodificerede Paradis

Midt på Pakhuskaj mod det østre bassin findes Bjørn Nørgaards store skulpturgruppe "Det Genmodificerede Paradis". Oprindeligt fremstillet for den danske pavillon på Expo 2000 i Hannover, men siden 2006 opstillet mellem kajen og Langelinie Allé, på Dahlerups Torv.

Bjørn Nørgaards paradisi er udført i så forskellige materialer som støbejern, rustfrit stål, aluminium, bladguld, forgyldt bly, granit og sandsten. Kun selve havfruen er af bronze for at skabe en parallel til Edvard Eriksens klassiske værk. Det var Prins Henrik, der den 15. september 2006 afslørede Nørgaards skulpturgruppe på dens nuværende plads.

Skulpturgruppen blev købt af Ny Carlsbergfondet i 1999 og anlægget af pladsen i 2006 er bekostet af en række forskellige bidragsydere: Københavns Havn, Dronningens Erindringsmønt, Bech-Bruun, FIH Erhvervsbank, Ole Kirks Fond og Bikubenfonden samt Realdania. Formelt er skulpturgruppen nu deponeret hos Erhvervsstyrelsen, der holder til i Dahlerups Pakhus.

Gruppen består af følgende otte figurer: Øverst på den synkende triumfbue står Madonna, og i kreds om bassinet: den Tredelte Kapital, den Gravide Mand, Eva, Jesus, Maria Magdalene, Adam og Havfruen ude i selve havnebassinet.

Emigrationsmonumentet på Amerikakaj

På Amerikakaj står den spinkle Kristina med flagrende hår til minde om de mange danskere, der i trange tider udvandrede for at finde bedre livsvilkår i fremmede lande.

Kristina var en ung pige fra Vendsyssel, der i 1856 emigrerede til Utah. Hun var blandt de mange danske Mormoner (ca. 17.000), der fra 1852 udvandrede til USA.

Bronzeskulpturen er skabt af den amerikanske billedhugger Dennis Smith (f. 1942) som et symbolsk portræt af hans nordjyske oldemor, Kristina Beck, der udvandrede sammen med sine forældre.

Dennis Smith er født og opvokset i Utah, men har fået en del af sin uddannelse i København, hvor han i 1968 blev optaget på Kunstakademiets Billedhuggerskole.

Rundt mellem kajens brostensbelægning er nedlagt små granitplader med navne og årstal på mange andre danske emigranter, der netop på dette sted begyndte udrejsen til deres nye tilværelse på den anden side af Atlanten.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Ankeret

I rundkørslen mellem Indiakaj, Langelinievej og Langelinie Allé er placeret et stort anonymt anker, der på en enkel og indlysende måde vidner om det driftige liv i Søndre Frihavns storhedstid og områdets maritime historie.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Einar Mikkelsen

Busten af Einar Mikkelsen er modelleret af billedhuggeren Adam Fischer (1888-1968) i 1942. Afstøbningen i bronze på Langelinie blev opstillet i 1972 i anledning af 50-året for oprettelsen af Scoresbysund kolonien. En tilsvarende afstøbning står i Scoresbysund, som Mikkelsen var med til at grundlægge. Einar Mikkelsen ledede i 1909-12 "Alabama-ekspeditionen" til Østgrønland, hvor opgaven bl.a. var at finde dagbøger og andet fra de omkomne på Mylius Erichsens ekspedition.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Peter Freuchen

Kommer man til Langelinie fra gang- og cykelbroen over baneterrænet og går videre ned mod

Lystbådehavnen står der på vejens venstre side et beskedent lille monument, en såkaldt **Inugsuk** – en røse eller varde af sten – rejst den 13. december 1998 på 60-års dagen for Peter Freuchens stiftelse af ”The Adventures Club of Denmark”.

Allerede i 1986 havde Eventyrernes Klub hædret Freuchen med at plante det bagved stående egetræ den 20. februar – på 100 års dagen for hans fødsel.

Peter Freuchen (1886-1957) er nok værd at mindes, især for sine bedrifter som polarforsker i

Grønland og arktisk Canada, men også som den, der sammen med Thit Jensen kæmpede for de bibliotekspenge, der siden 1946 hvert år kommer danske forfattere til gode.

Året inden sin død kom Peter Freuchen endnu engang på forsiderne, da han i amerikansk fjernsyn vandt 64.000 dollars i quiz om emnet ”verdenshavene”.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Mylius Erichsen

Stenen er rejst i 1912 til minde om de omkomne ved ekspeditionen til Nordøstgrønland 1906-07, hvor Mylius Erichsen, N.P. Høeg Hagen og Jørgen Brønlund omkom i kulden.

På stenens forside ser vi de tre mænd slide sig frem med slæde og hunde, på bagsiden er indhugget brudstykker af Brønlunds dagbog i de sidste dage, hvor de to andre allerede var døde af forfrysninger og udmattelse.

Relieffet og hele udformningen skyldes den fynske billedhugger Kai Nielsen (1882-1924), som bl.a. også har skabt "Vandmoderen" i Glyptotekets vinterhave og de markante figurer, der indrammer Blågårds Plads.

Frihavnen – i krig og fred

Søndre Frihavn har været omdrejningspunkt for meget andet end handel.

300.000 **danskere udvandrede** fra **1850'erne og frem til 1914** – først fra Larsens Plads siden fra Frihavnen – hertil kommer godt 260.000 svenskere som brugte København som afgangssted. Baggrunden var primært krise i landbruget, arbejdsløshed og drømmen om gratis jord i USA. Se også omtale af Emigrantmonumentet.

Første verdenskrig førte til at der fra **1915 til 1919** ankom skibe med **krigsfanger** fra mange lande til Langelinie og til Søndre Frihavn. Det var tilfangetagne, syge eller hårdt sårede soldater. Russiske krigsfanger blev via Tyskland fragtet til København. Fra de russiske fangelejre kom Tyske og Østrigske fanger via Sverige til København. Efter hospitalsbehandling blev de overlevende senere transporteret tilbage til deres eget land.

Anden verdenskrig førte først til tyskernes landgang **den 9. april 1940**. Det tyske troppetransportskib Hansestadt Danzig lagde til ved Langelinie kl. 5.15. De tyske troppe ombord indtog Kastellet. Efter befrielsen **den 4. maj 1945** lægger den britiske flåde til ved Langelinie den 10. maj 1945. Feltmarskal B. Montgomery ankommer til Langelinie få dage senere. Se også omtalen af Mindesten for deportationen af danske jøder og kommunister 1943.

Koreakrigen fører til at **hospitalsskibet MS Jutlandia** afgår fra Langelinie den 23. januar 1951. 10.000 var på langeliniekajen for at vinke farvel. Efter tre missioner var skibet retur i København den 16. oktober 1953. Se også omtale af Jutlandia - mindestenen.

Italienske soldater i danske uniformer 1919

BILAG 3

Forslag til fysiske og digitale formidlingsinstallationer

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Formidling i både fysisk og digital form

Det er tanken, at formidlingen af Søndre Frihavns historie, samt beskrivelsen af de historiske bygninger og områdets monumenter og mindesmærker, sker både via fysisk skiltning i området og digitalt.

Dels kan der etableres fysisk skiltning på et centralt formidlingspunkt, f.eks. udendørs på pladsen i områdets sydøstlige hjørne, samt ensartet ved de enkelte bygninger og mindesmærker.

For at gøre informationen let tilgængelig og tilpasset den enkelte brugers behov ift. sprog og informationsniveau, kan den fysiske formidling med fordel suppleres med en digital, som kan tilgås via mobiltelefon eller tablet, når man bevæger sig rundt i området.

Der kan placeres QR-koder i området som bringer brugeren til et interaktivt kort af Søndre Frihavn.

På kortet kan man klikke rundt og læse detaljer om bygninger og mindesmærker.

Ved de enkelte bygninger og mindesmærker kan der fysisk i området ligeledes placeres QR-koder som nemt leder brugeren til den relevante information om netop denne aktuelle bygning eller dette aktuelle mindesmærke.

Den digitale information, som der henvises til via QR-koderne, kan løbende udbygges med tekst, lyd og billeder - også på forskellige sprog.

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Eksempler på fysiske formidlingsinstallationer (skiltning):

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

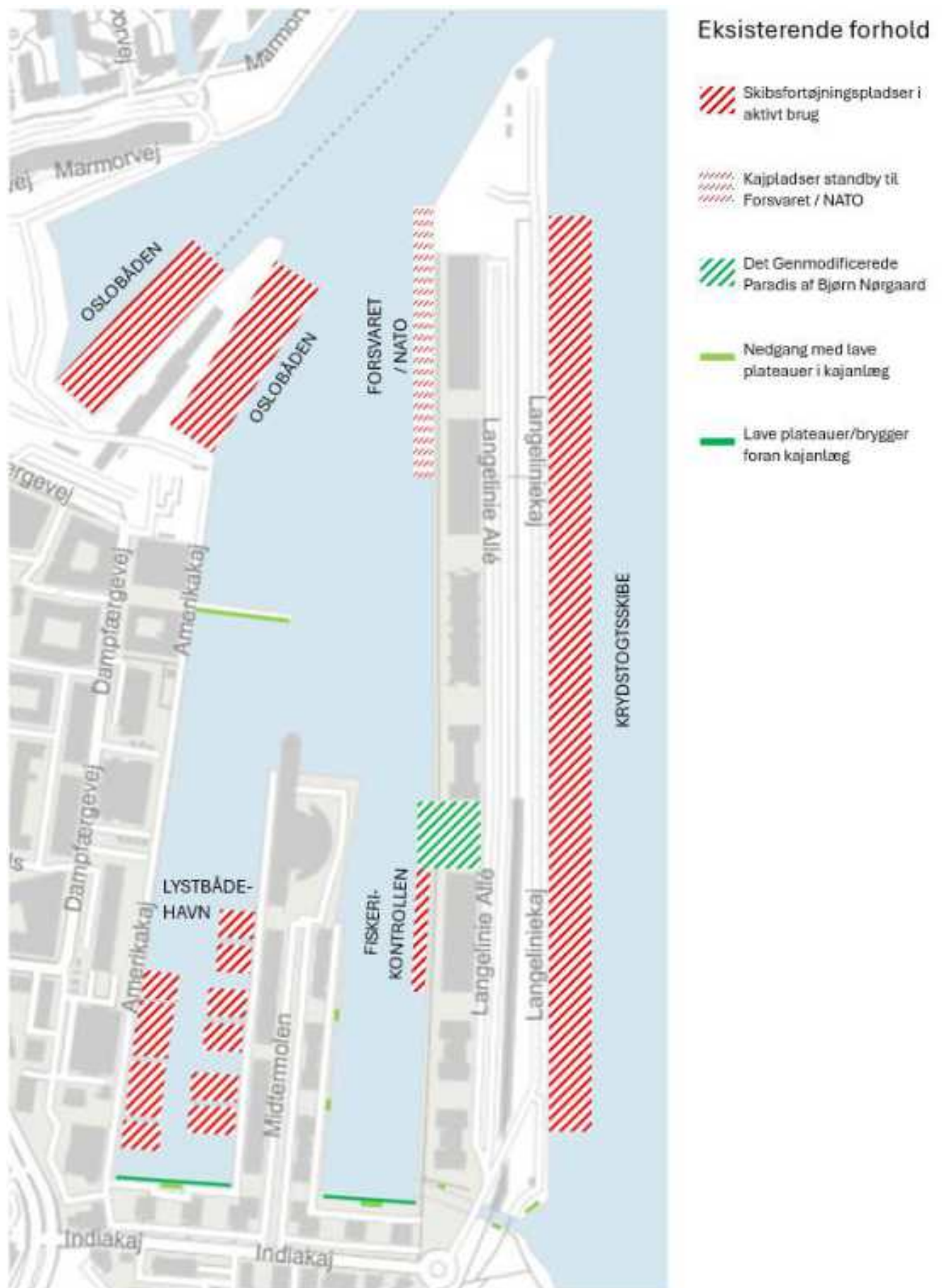

BILAG 4

Forslag til vandarealernes disponering

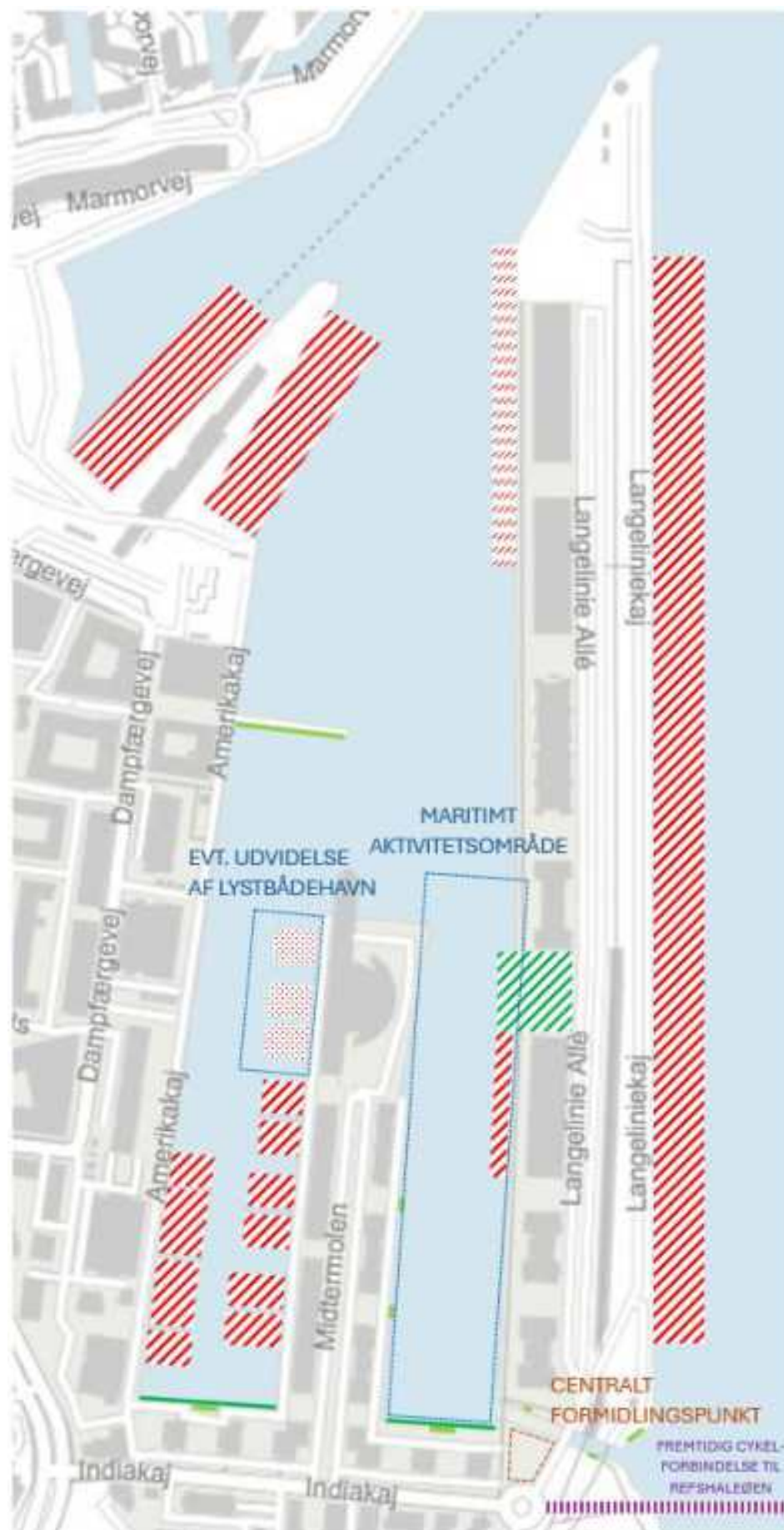
Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Fremtidige forhold

Maritimt aktivitetsområde i Østbassin til

- Sejl- og kajaktræning
- Rostævner
- Stand Up Paddling (SUP)
- Events ifm. Sankt Hans, Fastelavn, Luciaoptog på vand o. lign.

Evt. udvidelse af lystbådehavn i Vestbassin

Evt. (få) faste installationer placeres ved eksisterende lave plateauer i kajenlæg:

- Kajakopbevaring
- Flydende haver
- Hey Captain bådaneløb

Fiskebørnehaver etableres udvalgte steder ved fri kaj

Lystfiskeri kan finde sted fra kajerne i hele området

Kajerne friholdes generelt for (permanent) udstyr for at sikre fremkommelighed for gående, løbere og cyklister

Der etableres et centralt udendørs formidlingspunkt om Frihavnens historie på pladsen sydøst for Østbassin

BILAG 5

Forslag til maritime aktiviteter og anden benyttelse af vandarealerne

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Forslag til relevante maritime aktiviteter og anden anvendelse af vandarealerne:

- Kajakopbevaring
- Sejltræning
- Rostævner
- Stand Up Padlling (SUP)
- Start-/slutanløb for små turbåde *med* fører/guide (Hey Captain)
- Fiskebørnehaver
- Flydende haver på pramme
- Lystfiskeri
- Sankthansbål, kajak luciaoptog / fastelavn o. lign. events
- Evt. mindre udvidelse af eksisterende lystbådehavn
- God plads og fremkommelighed for gående, løbere (og cykler) på kajerne

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

AI-genereret

BILAG 6

Potentielle samarbejdspartnere

Vision for udvikling af Søndre Frihavn

Et åbent, historisk og maritimt rum i København

Potentielle samarbejdspartnere til realisering af visionen:

- Københavns Kommune
- By & Havn
- Asia House
- A. P. Møller Fonden
- Realdania
- Øvrige fonde og interesseorganisationer
- Private erhvervsdrivende (bl.a. i området)
- Museer
- Forskningsmiljøer
- Havhøst